

LEIBNIZ (1646-1716)

Buru-argi zaleen bidean gorengo maillako jakin-zale bat dogu Leibniz eta onek bere kidego guztien oztupoa aurkitzen dau, ezin dauala alkartu adimenan dagozen eta bertan jaiok diran burubideen eta begien aurrean daukaguzen gauzen arteko alkartasuna eta korapillo au askatze-ko asmatu eban Leibniz'ek "aurretiaz ezarritako armonia".

Ez dauke olako arazorik Platon alde bateri itzi eta Aristoteles'en kenketa edo abstakaziño-bidea aukeratzten dabenak, baiña onein artean be aurkituko doguz beste aldera joan eta zentzunen bide utsa onartzen dabenak eta oneik be ez dabe aurkituko adimenera altzeko biderik. Orregaitik da nitzat biderik egokiena Akino'tarrak Aristoteles'gandik artuta irakatsi eban bidea: Zentzunen eta keneketaren bidez aurreko gauzetatik adimenerakoa.

Leibniz Leipzig'en jaiok zan eta umetatik izan zan azkarra, bere aitaren liburutegian egozan liburuak irakurritan. Paris'en ezagutu eban Deskartes eta Spinoza'ren bidea eta gero London'era.

Newton'egaz batera antzean asmatu eban infinitesimal zenbaketa eta aljebra erabilteko tramankulutxu bat be asmatu eban.

Hannonver'en il zan eta ez zan iñor joan bere illetara, idazkaria ebana baiño.

Ona emen bere pentsabideak: Guztientzat bakarra dan zientzi-bidea asmatu eban, ars combinatoria deritxo berak. Eta filosofi bidean gauza guztien alkartasuna edo armonia datuka beti begien aurrean, jaungoikoak ezarritako armonia. Deskartes'ek kendu eban elburuaren bidea ezarten dau. Eta azkenez, eta laugarren gauza lez, bere bizitzan, burubidez eta egitez garrantzi aundiko gauza bat da eleiza guztien batasuna billatzea.

Wolf'en ustez Leibniz da Entziklopedia'ren aurrelari eta Kant aundiari bideak gertatzen dautsazana. Eta Hegel'ek be kontuan artuko da Leibniz'en pentsabidea, sarritan zeatz aztertzeke. Filosofo onen bidetik sortuko da geroago Blondel jakitunaren pentsabidea.

Leibniz'ek lojika matematika kontuan dauala, zientzi guztiak alkartzeko lana egin ondoren, enpirismuari edo zentzunen bide bakarra aurkezten asten diranai azterketa gogorra egiten dautse, eta or aurkitzen dau Aristoteles be kritikatzeko. Arimea ez dala "tabula rasa", artzurizko ola eta markak eginda daukazan ola dala adimena diño. Egia buruan dagozan idea bertan jaiok diranak bide dirala lortzen da. Buruan dagozan idea orreik "a priori" ezagutuak dira, eta aurreko gauzen ezagupena "a posteriori" daukagu, zentzunak ideak izartzeko bide dirala.

Leibniz'en burubideetan argi dagon beste gauza bat, bere baiezkortasuna da: Jaungoikoak egin leiken mundurik onena egin eban.

Baiña goazen beste mundu arrigarri bat aztertzer "monaden mundua". Monada ori gauza xumea, zabalta-sun bakoa, zatitu-eziña eta materi-bakoa da, eta zertasan guztietan batasunik argiena daukana. Monadak ez dauke leiorik, ezin daitezke aldatu inguruan diran gauzakaitik. Ez dauke asikerarik eta ez azkenik, Jainkoak egin ebazan eta berak bakarrik kendu leikie izatea. Monadak indarrak dira et artu naiz gura izan leikee. Batzuk euren buruen barria dakie, konszienteak dira, eta olakoak diranai arimea esan leikie.

Monadak alkarrari eragiterik ez dauke, Malebrantxe'ren abagune edo okasinalsmoa be ez da onartzekoa, orduan gauzen armonia eta buru-argiaren barrukoa alkartzeko, "aurretiaz ezarritako armonia" "armonia preestablecida" ezarri eban Leibniz'ek: Erloju bi dagoz bakoitza bere bidetik, baiña beti doaz batera bien erloju-egillea Jaungoikoa dalako. Baiña zelan ulertu bide orretatik gure askatasuna?

Jainkoa ba-dagoala baieztatzeko beti artu diran bidean onartzen dauz: Kontinjentzia-ens a se, kausalitatea edo bere ustez "armonia preestablecida"ren bear izana, egiaren betikotasuna, eta izatearen bidea eta "argumento ontolojiko", baiña Kant'ek esango dauan lez, or ez da besterik agiri Jainkoa izateko aurka ezer ez dagoala baiño. Argudio norrek ez dau baieztatzen Jainkoa ba-dagoala.

Mundugintzan Jainkoak aurrean daukaz izan leitekezan gauza guztiak eta beartuta dago gauzarik onenak egiteko. Nondik dator orduan txarra mundura? Izakia beti mugatua izatetik eta giza-askatasunaren ondoren dan pekatutik.

Goazen gizarteko bizitzara edo politikara, bere esanetan errepublika edo gogoen urira.

Munduan diran gogo guztiak ezagutu leikee mundua, eurak alkar eta Jaunkoa, badauke ba moralerako edo jokabiderako izakera bat. Jainkoa da guzti onein buru eta errepublika onen agintari bakarra, monarka absoluto. Eta errepublika ori da "gaziaren erreinua".

Emen izten dogu Leibniz, Wolf bide dala, entziklopediaren aurrean eta buru-argi edo errazionalisten gorengo maillan. Eta entziklopedia igaroten danean, Kant'ek aztertuko dau bide ori.

Au amaitzeko, ez dagigun aizte zelako Jainko-zaletasuna agertzen daben buru-argi dira filosofo oneik. Gero olako gitxi aurkituko doguz.

OLAZAR'tar Martin